

**274 SAYILI SENDİKALAR KANUNU VE 275 SAYILI TOPLU
İŞ SÖZLEŞMESİ, GREV VE LOKAVT KANUNU'NUN
HAZIRLANMASI SÜRECİ VE SENDİKALAR**

Samet YAŞAR*

ÖZET

1961 Anayasasının toplu sözleşme özerkliği ve grev hakkını güvenceye alan hükümleri çerçevesinde 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu'nun hazırlanması süreci bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Sendikal haklar bakımından önemli bir kırılma noktası olan bu kanunların hazırlanması sürecine ilişkin literatürdeki görüşler Meclis ve Senato'daki görüşmeler etrafında yeniden değerlendirilmiştir. Türkiye'de sendikacılığın önünü önemli ölçüde açan bu kanunların hazırlanmasında darbecilerin toplumsal meşruiyet arayışının belirleyici bir unsur olduğu görülmüştür. Bununla birlikte darbecilerin meşruiyet aracı olarak sendikal haklara odaklanmasında, işçi sınıfındaki nicel büyümenin ve 1950'lerden itibaren artarak devam eden sendikal taleplerin etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: 1961 Anayasası, sendikacılık, 274 sayılı Kanun, 275 sayılı Kanun.

**LEGISLATION PROCESS OF TRADE UNION ACT No: 274
and COLLECTIVE LABOUR AGREEMENT, STRIKE AND LOCK-
OUT ACT No: 275 and TRADE UNIONS**

ABSTRACT

Main subject of this study is legislation process of "Trade Unions Act" no. 274 and "Collective Labour Agreement, Strike and Lock-out Act" no. 275 within provision of the "Turkish Constitution of 1961" that secure collective bargaining autonomy and right to strike. Evaluations in the literature on the legislation process of these laws were reevaluated in the light of discussions in the parliament and senate. It is seen that the initial impetus for legislation of these laws that pave the way of unionization is the concern of legitimacy of coup plotters. Besides, it is seen that quantitative

* İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
samet.yasar@istanbul.edu.tr

enlargement of working class and union demands that increase especially after 1950s have an influence on the focus of coup plotters on the union rights.

Key Words: Turkish Constitution of 1961, trade unionism, act no.274, act no.275.

GİRİŞ

1961 Anayasasındaki hükümlere dayanarak, 1963'te çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu (TİSGLK) Türkiye'deki sendikal hareket için önemli bir dönemeçtir. Zira bu kanunlarla birlikte 1947'de sendikaların hukuki zemine kavuşmasını sağlayan ve fakat aynı zamanda önemli sınırlamalar içeren 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun'un sendikacılığın önüne koyduğu sınırlamalar önemli ölçüde kaldırılmış ve toplu sözleşme ve grev hakkı sağlanmıştır. Sendikal hareketin önünü açan bu kanunların çıkarılmasında 1950'li yıllarda sendikaların sürekli olarak grev hakkına ilişkin taleplerini dillendirmesi ve bu bağlamda hükümetleri etkilemeye yönelik faaliyetler yürütmesi, bu kanunların çıkarılmasına zemin hazırlayan koşulların oluşmasında etkili olmuştur.

Belirtmek gerekir ki, 1950'den itibaren süregelen grev hakkına ilişkin artan taleple birlikte dönemin siyasal partileri[†] ve çeşitli sendikaları tarafından kanun tasarıları hazırlanmıştır. Fakat bu tartışmaların neticesinde grev hakkının Anayasal güvenceye kavuşması ancak 27 Mayıs 1960 Darbesi sonrasında sendikacıların da dahil olduğu Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa ile mümkün olmuştur. Sonrasında 274 ve 275 sayılı kanunlar ile örgütlenme, toplu pazarlık ve grev hakkının yasal çerçevesi çizilmiştir. Türkiye'de bu temel sendikal hakların bir askeri darbe sonrasında hazırlanan Anayasa ile mümkün olması bu hakların darbe sonucunda yeni siyasal düzeni tesis edenlerce işçi sınıfına bahşedildiği görüşünün oluşmasına sebep olmuştur.[‡] Bununla birlikte bu gelişmeyi 1950'lerden ve

[†] 1950'li yıllardaki grev hakkı tartışmaları için bkz. Ahmet Makal, *Ameleden İşçiye*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 269-287; Çeşitli kanun tasarıları için bkz. Kemal Sülker, *Türkiye'de Grev Hakkı ve Grevler*, 2. Baskı, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004, s. 159-194.

[‡] Toker Dereli, *Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak Türkiye'de)*, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1975, s. 291.

hatta daha öncesinden gelişen sendikal dinamizmin bir meyvesi olarak değerlendiren görüşler de mevcuttur.[§] Sendikal hakları ileri bir noktaya taşıyan bu iki kanunun çıkarılması sürecinde siyasal elitlerin ve sendikal hareketin etki düzeyini, rolleri ve kapasitesini yerli yerinde değerlendirmek yerine, bir tarafı etkisizleştirerek diğerine belirleyici bir rol atfetmenin doğru olmadığı düşünülmektedir. Bu çalışmada 1963 yılında çıkarılan kanunların yasama organı tarafından çıkarılış sürecine odaklanarak, siyasal elitlerin bu iki kanuna yönelik yaklaşımlarının anlaşılmasına katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Buradan hareketle öncelikle kanunların uygulama alanı bulacağı sahanın çerçevesini çizmek üzere 1960'lı yılların başındaki ücretli emek ve sendikal hareketin genel durumu nicel olarak ele alınacaktır. Daha sonra; kanunların çıkarılma sürecindeki meclis görüşmeleri detaylı olarak ele alınarak meclis bileşenlerinin kanunun şekillenmesindeki rol ve tavırları incelenecektir. Ayrıca bu yasama sürecinde kanunları etkilemek üzere gerçekleşen sendikal eylemler ve görüşlere değinilerek, 274 ve 275 sayılı kanunların çıkarılış süreci meclis görüşmelerini merkeze alarak değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. 1960'lı Yıllarda Türkiye'de İşçi Sınıfının Genel Durumu

1960'da 2.4 milyon olan ücretli sayısı, 1965'te 3 milyona ve 1970'de 4 milyona yükselmiştir. Ücretlilerin toplam istihdamdaki payı 1960'da %18.7 iken, 1965'te %22.4 ve 1970'de %27.6 olmuştur. Ücretsiz çalışmanın daha fazla yaygın olduğu tarım sektörünün istihdamdaki payı halen ağırlığını korumasına karşın bu dönemde azalma eğilimine girmiştir. 1960'da toplam istihdam içindeki payı %70 olan tarımsal istihdam, 1970'de %60'a gerilemiştir. Bununla birlikte sanayinin istihdamdaki payı aynı dönem içerisinde %11'den %15'e ve hizmetler sektörünün payı %19'dan %24'e yükselmiştir.**

Bu yöndeki diğer görüşler için bkz. M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, "Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi", *Sınıf Sendika Siyaset – Türkiye Emek Tarihinden Kesitler*, Derleyenler: Ahmet Makal-Aziz Çelik-M. Hakan Koçak, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 270-271.

[§] M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, *a.g.m.*, s. 271-272.

** Aziz Çelik, "Türkiye'de 1960 Sonrası İstihdam ve Ücretliler", https://azizcelik2013.files.wordpress.com/2013/10/tc3bcrkiye_de-1960-sonrasc4b1-istihdam-ve-c3bcretliler.pdf, (Çevrimiçi), 15.04.2015.

Çalışma Bakanlığı ve Petrol-İş Sendikasının yıllıklarından derlenen ve sigortalı işçi sayısının esas alındığı istatistiklere göre 1961 yılında sendikalaşma oranı %43.2, 1965 yılında %58.1 ve 1970 yılında ise %62.1'dir. Fakat bu dönemdeki toplam ücretli sayısı esas alındığında sendikalaşma oranı 1960'ta %11.7, 1965'te %17.6 ve 1970'de %19.6 olmaktadır. Görüldüğü üzere sigortalı işçiler esas alındığında çok yüksek oranlara ulaşan sendikalaşma oranı, toplam ücretli sayısı esas alındığında önemli oranda düşmektedir. Bu durumun en önemli sebebi, kayıt dışı istihdamın yaygınlığıdır.^{††}

2. 274 ve 275 Sayılı Kanunların Hazırlanması Sürecinin Başlangıcı

1961 Anayasasının geçici 7. maddesinde; Anayasa'da çıkarılması emredilen kanunların en geç iki yıl içerisinde çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. Anayasanın toplu sözleşme ve grev hakkı bölümünde grev hakkını düzenleyen bir kanun, sendika kurma hakkı bölümünde ise memurların sendika kurma hakkını düzenleyen bir kanun çıkarılması emredilmiştir. Anayasanın resmi gazetede ilan ediliş tarihi 20 Temmuz 1961 olduğundan dolayı söz konusu hakları düzenleyen kanunların en geç 20 Temmuz 1963'e kadar çıkarılması gerekmektedir. Meclis görüşmelerinde yer yer tartışması olacak bu geçici madde hükmüne uygun olarak 275 sayılı Kanun 15 Temmuz'da kabul edilmiş ve 24 Temmuz 1963'te yürürlüğe girmiştir. Anayasada sendikal hakları düzenleyen bölümdeki "çalışanlar" ifadesi gereğince memurlara da sendikalaşma hakkı sağlanmıştır. Fakat memurların sendika hakkını düzenleyen 624 sayılı Devlet Personeli Sendikaları Kanunu ancak 1965'te yürürlüğe girmiştir.^{‡‡}

^{††} Özgün Millioğulları, *Türkiye'de 1960-1980 ve 1980-2005 Dönemlerinde Grev Hareketlerinin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.), Ankara, 2007, s. 56-57.

^{‡‡} 274 sayılı Sendikalar Kanunu'na ilişkin 4 milletvekili tarafından verilen kanun teklifinde memurlarında sendikalaşma hakkı da düzenlenmiştir. Fakat Çalışma Bakanlığı tarafından hazırlanan hükümet tasarısında ise memurların sendikalaşma hakkından bahsedilmemiştir. Meclis görüşmeleri esnasında da komisyon başkanı Coşkun Kırca'nın verdiği önerge ile kanun teklifindeki memur sendikacılığını düzenleyen ibare çıkarılmıştır. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 70. Birleşim, 11.04.1963, s. 234; "Millet Meclisi 126 No'lu Komisyon Raporu", *Millet Meclisi Tutanakları*, Dönem 1, Toplantı 2, Sıra Sayısı 126, s. 21.

274 sayılı Kanun'un hazırlanması süreci 1960 sonrasında İsmet İnönü'nün Başbakanlığında kurulan ikinci koalisyon hükümeti (Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Yeni Türkiye Partisi (YTP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP),) döneminde başlamıştır.^{§§} 25 Haziran 1962'de yeni koalisyon hükümeti kurulduktan sonra 6 Temmuz 1962'de 4 CHP'li milletvekili tarafından hazırlanan "Sendikalar Kanunu Teklifi" daha sonra 24 Ocak 1963 tarihinde hükümet tarafından hazırlanan "İşçi ve İşveren Sendikaları Kanun Tasarısı" ile birleştirilerek mecliste görüşülmeye başlanmıştır.^{***} Millet Meclisi'nde kabul edilen metin Cumhuriyet Senatosu'na gönderilmiş ve Cumhuriyet Senatosu'nda bazı değişikliklere uğradıktan sonra ihtilafli maddeler için oluşturulan Karma Komisyon tarafından oluşturulan rapor çerçevesinde 15 Temmuz 1963'te kanunlaşmıştır.^{†††} 4 Milletvekili tarafından hazırlanan kanun teklifinin genel gerekçesinde Türkiye'nin 1951 yılında onayladığı 98 sayılı ILO sözleşmesine ve Türkiye'nin soğuk savaş sürecinde tercih ettiği Batı bloğundaki uygulamalara atıf yapılmıştır. Bunun yanı sıra 5018 sayılı kanun birçok yönüyle eleştirilmiştir. Yine hükümet tasarısının gerekçesinde de uluslararası sözleşmelere atıf yapıldıktan sonra, söz konusu kanunun esas itibarıyla 1960 darbesinden hemen sonra kurulan Kurucu Meclis döneminde çıkarılmasının planlandığı ve bu konuda geç kalındığı belirtilmiştir.^{†††}

275 sayılı Kanun'un hazırlanması süreci ise, 31 Ağustos 1962'de hükümet tarafından hazırlanan tasarı ile başlamış ve Sendikalar Kanunu ile aynı ihtilaf sürecinden geçtikten sonra 15 Temmuz'da kanunlaşmıştır.^{§§§} Tasarının gerekçesinde Anayasadaki toplu sözleşme ve grev hakkına ilişkin

^{§§} Aziz Çelik, " 50. Yılında 274-275 Dersleri", <http://azizcelik.org/2013/07/27/50-yilinda-274-275-dersleri/>, (Çevrimiçi), 25.04.2015.

^{***} "Millet Meclisi 126 No'lu Komisyon Raporu", *a.g.e.*, s. 1, 14.

^{†††} Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilen hükümlerin bir kısmı detay düzenlemeler ve redaksiyon düzenlemesidir. Cumhuriyet Senatosu'nca değiştirilen ve Millet Meclisi tarafından kabul edilerek kanunlaşan önemli değişimler şunlardır; 2. maddede geçici işçilerin de sendika üyeliğini teminat altına alan hüküm, 11. maddede sendika kurucusu olabilme şartlarına Türkçe okur-yazar olma ve kamu haklarından mahrum olmama şartlarının eklenmesi, 30. maddede tüzüğe aykırılık davalarının asliye ceza mahkemesi yerine iş mahkemelerinde görülmesini sağlayan hüküm.

^{†††} "Millet Meclisi 126 No'lu Komisyon Raporu", *a.g.e.*, s.1-20.

^{§§§} 275 sayılı Kanun'da da Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi arasında yalnızca detay düzenlemelerde ihtilaf çıkmıştır.

hükümlere ve Borçlar Kanunu ile uyumlulaştırılma gibi konulara atıf yapılmıştır.****

3. Kanunlara İlişkin Meclis Görüşmeleri

1960 askeri darbesinin ardından 1961’de yapılan genel seçimler sonucunda CHP birinci, AP ikinci, CKMP üçüncü ve YTP dördüncü parti olmuştur. CHP ve AP tarafından CHP genel başkanı İsmet İnönü’nün Başbakanlığında kurulan 1. Koalisyon hükümeti döneminde AP kanadından gelen liberal dirençler sebebiyle söz konusu kanunlar meclis gündemine gelememiştir. CHP-AP koalisyonunun 1962’de dağılması sonrasında kurulan CHP-CKMP-YTP koalisyonu döneminde Meclis gündemine gelen kanunların görüşülmesinde sert tartışmalar yaşanmamıştır.††† Zira temel olarak 1961 Anayasası’nın hükümleri çerçevesinde sendika özgürlüğü, grev ve toplu sözleşme hakkının sağlanacağı ve hangi hakların kısıtlanacağı noktasında bütün siyasi partiler arasında genel bir uzlaşma ortamı sağlanmıştır. Millet Meclisi’nde görülen genel uzlaşma Cumhuriyet Senatosu’nda da görüşülmüştür. Bu bakımdan Cumhuriyet Senatosu’nda gerçekleşen görüşmeler Millet Meclisi’ndeki görüşmelerde tartışılan ve vurgulanan konuların neredeyse tekrarı olduğu için Senato görüşmelerine detaylı olarak değinilmeyecektir.††††

3.1. 274 Sayılı Sendikalar Kanunu Meclis Görüşmeleri

Tasarının geneline ilişkin yapılan görüşmelerde muhalefet partilerine mensup milletvekilleri partileri adına yaptıkları değerlendirmelerde yasayı kısmen eleştirmişlerdir. Bunun yanı sıra hükümet ortağı olan YTP de tasarımı muhalefet milletvekillerinin argümanlarına paralel olarak eleştirmiştir.

Yasanın geneline ilişkin görüşmelerde iktidar ve muhalefet milletvekilleri yeni siyasal düzene ve Anayasaya olan bağlılıklarını ifade etmişler ve sendikacılığın gelişimine ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir.

**** “Millet Meclisi 132 No’lu Komisyon Raporu”, *Millet Meclisi Tutanakları*, Dönem 1, Toplantı 2, Sıra Sayısı 132, s. 1-2.

††† Aziz Çelik, “ 50. Yılında 274-275 Dersleri”, *a.g.e.*

†††† 274 sayılı Kanun görüşmeleri için bkz; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem 1, Cilt 12, 82-83-84-85-86. Birleşimler; 275 sayılı Kanun görüşmeleri için bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem 1, Cilt 12, 88-89. Birleşimler ve Dönem 1, Cilt 13., 89-90. Birleşimler.

CHP İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca 27 Mayıs'a ilişkin görüşlerini ve sendikacılığa ilişkin endişelerini bu şekilde dile getirirken;§§§§

“... Hiç şüphem yoktur ki, Türk işçisinin ve işçi liderlerinin büyük ekseriyetinin kabul ettiği şekilde bu memlekette komünist sendikalar kurulamaz, faşist sendikalar kurulamaz, ırkçılığın mâkes bulacağı sendikalar kurulamaz, din istismarcılığı yapan sendikalar kurulamaz, 27 Mayıs 1960 Devrimi aleyhtarı sendikalar kurulamaz, Atatürk milliyetçiliği aleyhtarı sendikalar kurulamaz, Devletin millet ve ülke olarak birliğini' bozucu sendikalar kurulamaz. Hakimiyeti belli bir sınıfa devretmek isteyen sendikalar kurulamaz. Bunlar yasak edilmiştir...”

YTP Tokat Milletvekili Zeyit Kocamemi ise sendikaların grev hakkına ilişkin yaptığı açıklamalar, eylemler ve gösteriler için endişelerini şu şekilde dile dile getirmiştir;*****

“...Maddeler üzerinde görüşülürken, hep muttali olacağız. Elimizdeki şu kanun tamamen sendikaları geliştirmek, kuvvetlendirmek çabası içinde kaleme alındığı halde bizim sendikacılarımız bunu bile az görmüşler ve verdikleri beyanlarda, yaptıkları toplantılarda milletvekillerini bir daha bu Meclise sokmamakla tehdit etmişler ve hattâ grev tehdidi ile bile Meclisimizi bir nevi baskı altında tutmak istemişlerdir...”

AP Zonguldak Milletvekili Sadık Tekin Müftüoğlu ise Sendikalar Kanunu ile düzenlenen hakların dayanak noktası olan Anayasa'nın meşruiyetine şu şekilde vurgu yapmıştır;††††

“... Bu kanun ne hükümetin, ne iktidar partilerinin, ne bu arkadaşın eseri değildir. Bu kanun tamamen milletin reyleriyle tasvip gören bir Anayasanın eseridir.”

Cumhuriyet Senatosu'ndaki Sendikalar Kanunu'na ilişkin genel görüşmelerde Türkiye İşçi Partisi (TİP) senatörü Niyasi Ağırnaslı da 27 Mayıs darbe sürecinin belirleyici rolüne vurgu yapmıştır;††††

§§§§ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 16, 69. Birleşim, 10.04.1963, s.197.

***** Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Cilt 16, 69. Birleşim, 10.04.1963, s.214.

†††† A.e., s.215.

“...Sosyal bünyeyi ve istihali zaafa düşürecek mücadelelere başvurmak lüzumu olmaksızın işçi sınıfına hür ve bağımsız sendikalar kurma ve grev yapma imkânlarını getiren yeni Anayasamıza Türkiye işçi Partisinin samimiyetle bağlı olduğunu belirtmek isterim. Başta işçi sınıfı ve umumiyetle emeklerinin günlük veya aylık geliriyle ölçülü bir hayat yaşamak zorunda bulunan vatandaşlarıyla büyük yoksul çoğunluğun insanca yaşama mücadelelerinin ilk engellerini ayıklayan 27 Mayıs devrimcilerine ve halktan yana olan aydınlarımıza ve gerçekçi basınımıza bu şerefli kürsüden minnettarlıklarımızı ifade etmeyi de bir kadirşinaslık sayarız...”

Meclis’te ve Senato’da kanun tasarısının geneline ilişkin görüşmelerde söz konusu hakların dayanak noktası olan Anayasa’nın meşruiyeti ve dolayısıyla bu Anayasa’yı vücuda getiren 27 Mayıs darbesi sonrası gerçekleşen reformların belirleyici hususları özellikle vurgulanmıştır. Fakat bunun yanı sıra, tasarıları etkilemeye yönelik sendikal eylemlerden ve ilerleyen yıllarda sendikaların alacağı biçimlere yönelik endişeler de ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Kanunun geneline ilişkin bu görüşmelerden sonra, kısmi görüş ayrılıklarının ortaya çıkacağı madde görüşmelerine geçilmiştir.

YTP adına söz alan Orhan Apaydın; iş kolu tespitinin Çalışma Bakanlığı tarafından yapılmasını, sendikaların her yıl mali bilançolarını Çalışma Bakanlığına göndermelerini ve cezai müeyyideleri düzenleyen hükümleri eleştirmiştir. İşkolu tespiti ve mali bilançoya ilişkin eleştirilerini sendika özgürlüğü temelinde yapan Apaydın cezai müeyyideleri ağır bularak bu hükümlerin sendikaların gelişmesine engel olacağını belirtmiştir.^{§§§§§} CHP grubu adına söz alan Burhan Arat ise tasarımı genel hatlarıyla olumluyan açıklamalar yapmıştır.^{*****} CKMP adına söz alan milletvekili

§§§§§ *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, Dönem 1, Cilt 12, 82. Birleşim, 28.06.1963., s.355.

Niyazi Ağırnaslı, Sendikalar Kanunu’nun geneline ilişkin olumlu ifadelerden sonra ilerleyen oturumlarda büyük ölçüde TIP’in görüşleri doğrultusunda eleştiriler getirmiş ve Cumhuriyet Senatosunda kanunun bütününe ilişkin oylamada ret oyu veren tek senatör olmuştur. Bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, Dönem 1, Cilt 12, 82. Birleşim, 28.06.1963., s.355-357; *Cumhuriyet Senatosu Tutanakları*, Dönem 1, Cilt 12, 86. Birleşim, 04.07.1963., s. 651-652.

§§§§§ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt: 16, 69. Birleşim, 10.04.1963, s. 186-187.

***** *A.e.*, s. 181-183.

Cevdet Odyakmaz tasarısı hakkında genel değerlendirmeler yapmış ve esasa ilişkin olmayan bazı öneriler getirmiştir.^{††††††}

Sendikacı kökenli AP milletvekili Saim Kaygan^{††††††††} tasarısını Anayasa'nın ruhuyla uyumayan ve sendikacılığın gelişmesinden ürken bir yasa olarak tanımlamış ve eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır.^{§§§§§§}

- Sendikaların üst kuruluşlara üye olmasını doğal seyrine bırakmak yerine yasa da ayrıntılı bir şekilde düzenlemek sendikaların dağılmasına ve dolayısıyla güçsüzleşmesine sebep olacaktır.

- Sendikaların kuruluşunun, faaliyetlerinin ve mali tablolarının denetim altına alınması sendikalara güvensizliğin göstergesidir.^{*****}

- Aynı zamanda büyük bir işveren olan hükümetin bir organı olan Çalışma Bakanlığı'na işkolu tespiti yetkisinin verilmesinin sendikaların kuruluşundaki devlet müdahaleciliğini artıracaktır.

- Tasarıdaki sendikacılara getirilen cezai müeyyideleri ve itfaiyecilere getirilen sendika yasağını eleştirmiştir.

Millet Partisi (MP) adına söz alan Kazım Arar da diğer eleştirilere paralel olarak yasanın güçlü sendikacılığı önleyeceğini belirttikten sonra; işkolu tespiti, mali bildirimler, cezai müeyyideler gibi konularda eleştirilerini yöneltmiştir.^{††††††††}

Parti grupları adına konuşan milletvekillerinin yanı sıra diğer milletvekilleri de tasarısı hakkında görüşlerini beyan etmişlerdir. CHP'den iki milletvekili tasarıda birlik-federasyon-konfederasyon kurulmasını kolaylaştıran hükümleri ve sendika liderlerine verilecek cezaları düzenleyen hükümleri eleştirmişlerdir. Bununla birlikte bazı AP milletvekilleri de

^{††††††} A.e., s. 187-190.

^{††††††††} Kaygan 1954 ve 1957'de İzmir İşçi Sendikaları Birliği başkanı seçilmiştir. Bkz. Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye'de Sendikacılık: 1946-1967*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 503-504.

^{§§§§§§} *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 69. Birleşim, 10.04.1963, s. 190-192.

^{*****} Saim Kaygan, tasarıda sendikaların her yıl mali tablolarını Çalışma Bakanlığına göndermesini zorunlu kılan hükmü doğru bulmamış ve bu tabloların yargısal makamlara gönderilmesini önermiştir. Bkz. *Millet Meclisi Tutanakları Dergisi*, Cilt 16, 72. Birleşim, 15.04.1963, s. 340-341.

^{††††††††} *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 69. Birleşim, 10.04.1963, s. 192-193.

tasarıyı eleştirmekle birlikte hemen hepsi tasarının içerdiği olumlu hükümlere temas etmişlerdir.*****

Bu eleştirilere karşın tasarıyı savunma konumunda bulunan Çalışma Bakanı Bülent Ecevit eleştirileri şöyle yanıtlamıştır,§§§§§§

- Sendikaların mali tablolarını her yıl Bakanlığa göndermelerine ilişkin gelen eleştirilere karşı bu hükmün hesapta açıklık ve demokratik şeffaflık ilkesinin gereğidir. Ayrıca söz konusu tasarıyla getirilen check - off sistemi, dayanışma aidatı ve sendikalara ticari tesis işletme hakkı gibi hükümlerle sendikalar mali bakımdan güçlenecektir.

- İşkolu tespitinin Bakanlık tarafından yapılmasına rağmen bu tespit yargısal denetime açık olacaktır.

- Birlik-federasyon-konfederasyon kurulmasını kolaylaştıran hükme karşı getirilen eleştirileri haklı eleştirilerdir. Zira bu hükmün kalkınma planlarında benimsenmiş olan güçlü sendikacılık anlayışıyla uyuşmamaktadır. Bu bakımdan 4 milletvekili tarafından hazırlanan kanun teklifindeki, federasyon kurulmasını o iş kolundaki işçilerin üçte birini temsil etmeye bağlayan hüküm daha makuldür.

Eleştiri konusu olan, suç işlemeleri halinde sendika liderlerine verilecek cezaları düzenleyen hüküm için komisyon sözcüsü söz almış ve söz konusu hükmün sınırlandırılması gerektiğini belirterek tekrar komisyona havale edilmesini istemiştir.***** Komisyona havale edilen bu hüküm kısmen sınırlandırılmıştır.

Sendikalar Kanununa ilişkin meclis ve senato görüşmelerinde iktidar ve muhalefet partilerinin temsilcileri tarafından öncelikle böyle bir yasanın ortaya çıkmasını sağlayan 27 Mayıs Darbesi ve 1961 Anayasası'nın rolüne güçlü vurgular yapılırken, sendikal hareketin kanunları etkilemeye yönelik gerçekleştirdiği eylemlerin yeni kurulan siyasal düzeni tehdit edebilme ihtimali üzerinde endişe ile durulmuştur. Sendikalar esas itibariyle bu endişeleri doğuracak bir eylem ve söylem geliştirmekten kaçınmış olsa

***** A.e., s. 202-226.

§§§§§§ A.e., s. 194; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 71. Birleşim, 12.04.1963, s. 274-275.

***** *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 74. Birleşim, 17.04.1963, s. 365.

da⁺⁺⁺⁺⁺ yasama sürecinde bu endişeler meclis görüşmelerinde etkisini hissettirmeye devam etmiştir.

3.2. 275 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu Meclis Görüşmeleri

Hükümet ortağı olan YTP adına söz alan Orhan Apaydın; tasarıdaki grev tanımının amaç ve maddi unsur bakımından sınırlandırılmasını eleştirmiştir. Apaydın, grevin amacının sadece yeni iş şartlarını kabul ettirmek amacıyla değil aynı zamanda mevcut iş şartlarını korumak amacıyla da yapılabileceğini belirtmiştir. Maddi bakımdan ise; grevin gerçekleşmesinin işyerindeki üretimin büyük ölçüde aksaması veya büsbütün durması gibi şartlara bağlanmasının grev hakkını sınırlandıran bir hüküm olduğuna işaret etmiş ve Orhan Tuna'nın şu tanımını önermiştir;

“ İşçilerin işverenlerle olan münasebetlerinde iktisadi ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek gayesiyle kendi aralarında kararlaştırmak suretiyle topluca işi bırakmalarına grev denir.”⁺⁺⁺⁺⁺

AP grubu adına söz alan Saim Kaygan ise eleştirilerini şu şekilde sıralamıştır; ⁺⁺⁺⁺⁺

- Farklı işçi gruplarına ayrı ayrı toplu iş sözleşmesi yapma yetkisi tanınması meslek sendikacılığına doğru bir gidiş olacak ve bu durum işkolu esasına göre örgütlenmiş olan Türkiye sendikal hareketini zayıflatacaktır.

- Tasarıdaki grev erteleme, grev yasakları, Bakanlar Kurulu tarafından yapılacak teşmil uygulaması ve grev oylamasına sendikali olmayan işçilerin katılması ve greve katılmayan-katılmaktan vazgeçen işçilerin işverenlerce çalıştırılmasının serbest bırakılması sendikacılığı zayıflatacaktır.

- Sempati grevi hakkı işçi sendikalarına tanınmalıdır.

CKMP adına söz alan Cevad Odyakmaz ise tasarıdaki grev esnasında yapılan kanun dışı davranışlardan dolayı ortaya çıkan zararın sendikalara mal edilmesini eleştirdikten sonra oldukça ilginç öneriler getirmiştir. Buna göre; 3 yıllık ortalama karı %3'ü geçmeyen işletmelerde grevin yasak

⁺⁺⁺⁺⁺ M.Hakan Koçak-Aziz Çelik, *a.g.m.*, s. 268.

⁺⁺⁺⁺⁺ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 74. Birleşim, 17.04.1963, s. 372-373.

⁺⁺⁺⁺⁺ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 75. Birleşim, 18.04.1963, s. 382-384.

edilmesini ve grevlerin ortaya çıkardığı ekonomik maliyetin Çalışma Bakanlığı tarafından her sene hesaplanarak meclise sunum yapılmasını önermiştir.***** Daha sonra söz alan AP milletvekili Şadi Pehlivanoglu, Saim Kaygan'ın eleştirilerini tekrar ettikten sonra yasaya; uzlaştırma sürecini yürüten sendikacının hiçbir surette işten çıkarılmayacağı ve grevin tanımına “münhasıran mesleki gaye ile” ifadesinin eklenmesini önermiştir.††††††††

Kanun tasarısına yapılan eleştirilere cevap vermek üzere söz alan Çalışma Bakanı Bülent Ecevit konuşmasına Batı ülkelerinde kanlı mücadeleler sonucunda kazanılmış hakların Türkiye’de devlet tarafından barışçıl bir biçimde verildiğini ve bu süreçte hükümetin Batı’daki haklardan daha geri haklar sağlamak niyeti olmadığına vurgu yaparak***** başlamış ve eleştirilere şu şekilde cevap vermiştir;§§§§§§§§

- Mevcut kanun tasarısı Türk-İş tarafından Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu’na (ICFTU) gönderilmiş ve ICFTU’dan gelen cevap önemli ölçüde olumlu olmuştur. ICFTU’nun grev ertelemesi hükmüne ilişkin eleştirileri dikkate alınarak söz konusu hükme “memleket sağlığı ve güvenliği” ifadesinin eklenmiş ve Bakanlar Kurulu’nun yetkisi sınırlanmıştır. Ayrıca Bakanlar Kurulu’nun verdiği bu karar yargısal denetime tabidir.

- Meslek sendikacılığına kapı aralayan madde hükmüne ilişkin eleştirileri doğrudur, fakat bu durum ifade eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim madde gerekçesinde de belirtildiği üzere esas amaç meslek sendikacılığına kapı aralamak değil, özel çalışma koşulları olan gemi adamları ve havayolu işçilerini korumaya almaktır.

***** A.e., s. 386-387.

†††††††† A.e., s. 393-394.

†††††††† Bu vurgu yasayı eleştiren AP milletvekillerinin 1 sene önceki meclis görüşmelerinde grev hakkını sağlayan düzenlemelerin sonraya bırakılması yönünde aldıkları tavrı eleştirme amacı taşımaktaydı. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 75. Birleşim, 18.04.1963, s. 404.

§§§§§§§§ *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 75. Birleşim, 18.04.1963, s. 395-397; Çalışma Bakanı Bülent Ecevit Sendikalar Kanunu’na yönelik Meclis Genel Kurul görüşmelerinde; Demokrat Parti iktidarı tarafından Türk-İş’in ICFTU’ya üyeliğinin 8 sene beklendiğini ve fakat 27 Mayıs’tan hemen sonra Türk-İş’in üyeliğinin kabul edildiğini sıkça vurgulamıştır.

- Türk-İş'in kanun teklifi, tasarıdaki iki iş kolu hariç bütün grev yasaklarını içermektedir. Ayrıca Türk-İş'in teklifinde; sendikanın çoğunluğu temsil etmediği durumlarda grev oylamasını zorunlu kılan düzenlemeler mevcuttur.***** Ayrıca işkolu grevleri için grev oylaması demokratik bir gerekliliktir. Dolayısıyla yapılan bu eleştiriler haksız eleştirilerdir.

- Greve katılmayan veya katılmaktan vazgeçen işçilerin işverenler tarafından çalıştırılmasının serbest bırakılması Anayasadaki çalışma hakkının bir gereğidir.

- Sempati grevine ilişkin ILO uzmanlarına yaptırılan araştırmada da görüldüğü üzere bu uygulama Dünya'da yaygın bir uygulama değildir. Sendikalar arasında dayanışma sağlayan hükümler zaten kanun tasarısında mevcuttur.

- Bakanlar kurulu tarafından toplu iş sözleşmesinin teşmilini öngören hüküm ICFTU'nun Türk-İş'e yaptığı öneriler doğrultusunda tasarıya eklenmiştir.

Millet Meclisindeki tartışmaların genel seyrine bakıldığında muhalefet milletvekilleri(AP) nin eleştirilerinin Türk-İş'in eleştirileriyle paralel olduğu görülmektedir. Bu yönüyle Türk-İş'in meclis görüşmelerine etki edebildiği söylenebilir. Fakat AP'nin genel çizgisi ve sosyo-ekonomik görüşlerine bakıldığında, Türk-İş'in eleştirilerinin meclise taşınmasında siyasal menfaatlerin ağır bastığı söylenebilir. Zira meclis görüşmelerinde de belirtildiği üzere; TİSGLK tasarısı meclise gelmeden önce AP'nin tavrı grev hakkının ertelenmesi gerektiği yönündedir.

İktidar partisi milletvekilleri ve Çalışma Bakanı'nın eleştirilere verdiği cevaplar ise büyük ölçüde, sosyal haklara ilişkin kazanımlardaki devletin rolünü ve gücünü vurgulamaya yöneliktir. Eleştirilen madde hükümlerine hükümet kanadından verilen cevaplarda rasyonel gerekçelendirmelerin yanı sıra, mevcut durumun önceki duruma kıyasla ne kadar ileride olduğu ve

***** Muhalefet milletvekillerinin (AP) tasarıya ilişkin eleştirileri, Türk-İş'in eleştirileriyle tamamen aynı olduğu için Çalışma Bakanı, Türk-İş'e atıfla eleştirileri cevaplamıştır. Nitekim görüşmelerin devamında AP Milletvekili Şadi Pehlivanoglu; kendisinin ve Saim Kaygan'ın Meclisteki "Türk-İş vekili" olarak itham edilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Bkz. *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Cilt 16, 75. Birleşim, 18.04.1963, s. 413.

sendikal hakları sağlama konusunda devletin ne kadar kerim olduğu vurgulanmıştır.

4. 274 ve 275 Sayılı Kanunların Hazırlanması Sürecinde Sendikaların Faaliyetleri

Grev hakkının siyasi rekabetin bir unsuru olduğu 1950’li yıllarda sendikalar grev hakkına ilişkin tasarılar hazırlayarak veya siyasi partiler tarafından hazırlanan tasarılar eleştiriler sunarak ve lobi faaliyetlerinde bulunarak hükümetleri etkilemeye çalışmışlardır.^{††††††††††} Sendikaların bu faaliyetleri grev hakkının meşruiyetine zemin hazırlayan ortamın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Fakat bu çalışmada yalnızca 1963 kanunlarının son şeklini almasında belirleyici olan 1961 Anayasası sonrasındaki sendikal faaliyetler genel hatlarıyla ele alınmıştır.

1961 Anayasası’nın hazırlandığı Kurucu Meclis’te sendikaların yönetim ve icra kurulları tarafından seçilen 6 sendikacı bulunmuş ve Anayasa’nın hazırlık çalışmalarına katılmışlardır.^{††††††††††} Anayasa’nın hazırlanmasından sonra ise sendikalar hem eylem ve grevleriyle 274 ve 275 sayılı kanunların bir an önce çıkmasını talep etmişler, hem de kanun tasarıları meclise geldikten sonra görüş ve önerileriyle kanunların içeriğini etkilemeye çalışmışlardır. Görüş ve önerilerin belirlenmesinde Türk-İş öncü olmuştur.

4.1. Sendikal Eylemler

1961 Anayasasından sonra 1963 yılında bu iki kanunun çıkarılışına kadar olan sürede işçiler ve sendikalar tarafından 16 grev, 6 oturma grevi, 7 sakal grevi, 12 sessiz yürüyüş ve 5 miting gerçekleştirilmiştir.^{§§§§§§§§§§} Grev ve eylemlerin büyük kısmında grev yasasının bir an önce çıkarılması ve grev hakkının sağlanması talep edilmiştir. Bu eylemlerden en önemlisi yaklaşık

^{††††††††††}Kemal Sülker, *a.g.e.*, s. 175-215; M. Hakan Koçak, “İşçi Hareketinin Örgütsel ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği”, *Çalışma ve Toplum*, 2014, S. 43, s. 72-73.

^{††††††††††} Cahit Talas, Sait Dilik, Alpaslan Işıklı, *Türkiye’de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme – İktisadi Yönleriyle*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1965, s. 68.

^{§§§§§§§§§§} Kurthan Fişek, *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*, Ankara, Doğan Yayınları, 1969, s. 97; M. Şehmus Güzel, *Türkiye’de İşçi Hareketi: 1908-1984*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996, s. 197.

100 bin işçinin katıldığı Saraçhane Mitingidir.***** Saraçhane Mitingi sendikaların hükümete etki etmek amacıyla eylem kapasitesine ulaştığını göstermektedir. Sendikal hareket bu kapasitesini ortaya koyarken, elinde bulundurduğu gücün sınırları çerçevesinde 27 Mayıs ve sonrasında oluşan siyasal iklimin argümanlarını kullanarak ve yeni siyasal düzene bağlılığını vurgulayarak kanunları etkileme stratejisi izlemiştir.

Bir diğer önemli eylem, amacı yasayı etkilemek olmasa da, sonuçları itibariyle böyle bir önem kazanmış olan Kavel Grevi'dir. Bu grev ücrete ilişkin haklar dolayısıyla gerçekleştirilmiştir. Fakat işveren, grevcilerle görüşmeyi dahi kabul etmeyerek lokavt ilan etmiş ve bunun üzerine işçiler işyerini işgal etmiştir. Bu süreçte sendikal dayanışmanın ortaya çıkması ve grevin toplumsal meşruiyet kazanmasıyla birlikte, Çalışma Bakanı bizzat arabulucu olmuştur. Uzlaşmaya kadar geline süreçte grev kanun dışı olduğu için grevi örgütleyen bazı işçilere hapis cezası verilmiştir. Fakat 275 sayılı grev kanununa eklenen geçici madde ile işçilerin suçları affedilmiştir.††††††††††

Bu iki büyük eylemin yanı sıra kanunlara ilişkin meclis görüşmelerinin yapıldığı sırada sendikalar tarafından yürüyüşler, mitingler, gösteriler ve basın açıklamaları yapılmış ve özellikle grev hakkına ilişkin talepler dile getirilmiştir.††††††††††

4.2. Sendikal Görüş ve Öneriler

Kurucularının tamamı sendikacı olan TİP§§§§§§§§§§ tarafından Türk-İş'e sunulan raporda, sendikalar kanunu adı altında müstakil bir kanun yapılmasına gerek olmadığı belirtilmiştir. Bu düşüncüyü temellendirmek

***** Aziz Çelik, *Vesayetden Siyasete Türkiye'de Sendikacılık: 1946-1967*, s. 363.

†††††††††† M.Şehmus Güzel, *a.g.e.*, s. 196-198.

Kavel Grevi aynı zamanda Türk-İş ile TİP arasındaki anlaşmazlığın belirtilerinden birisi olmuştur. Zira bu grev Türk-İş'in onayı olmadan, TİP'in kurucuları arasında olan Kemal Türkler'in başkanı olduğu Maden-İş sendikası tarafından yapılmıştır. Bkz. Cahit Talas vd., *a.g.e.*, s. 75.

†††††††††† M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, *a.g.m.*, s. 274-275.

§§§§§§§§§§ TİP'in kurucularının tümünün sendikacı olması, ve sekizinin İİSB'li sendikacı olması ve Türk-İş ile İİSB arasındaki zımni rekabet ana akım konfederasyon olan Türk-İş'in dışındaki sendikal anlayışı göstermesi bakımından önemlidir. Bkz. M. Hakan Koçak, *a.g.m.*, s. 57; M. Hakan Koçak-Aziz Çelik, *a.g.m.*, s. 273.

üzere Anayasa'nın sendikal hakları düzenleyen maddesine atf yapılmıştır. Bu maddede memurların sendikal haklarının kanunla düzenleneceği belirtilmesine rağmen işçi sendikaları için böyle bir hüküm bulunmamaktadır.***** 275 sayılı kanun tasarısına ilişkin ise; bu kanunun Anayasa'nın sosyal adaletçi ruhuna aykırı olarak hazırlandığı ve grev hakkının önemli kısıtlamalar içerdiği belirtildikten sonra grev hakkının yalnızca toplu iş sözleşmesi süreci ile sınırlandırılması, grevlerin kanuni ve gayr-i kanuni olarak sınıflandırılması, grevci işçilerin işyeri etrafında toplanmasını yasaklayan hükümler, lokavtın bir hak olarak yasada düzenlenmiş olması, grev ertelenmesi ve grev yasakları gibi kısıtlayıcı hükümlerin olması gibi konularda eleştiriler getirilmiş ve bu kısıtlamaların tasarıdan çıkarılması önerilmiştir. Bu eleştirilerin dışında bazı ayrıntılı hükümlere de eleştiriler getirilmiştir.††††††††††

1961 yılında Türkiye'de bulunan 511 sendikanın 293 tanesini bünyesinde bulunduran ve dönemin koşullarında işçi sınıfının genel menfaatlerini ilgilendiren konulara etki edecek kurumsal güce sahip bir konfederasyon olan Türk-İş, meclisteki milletvekillerini etkilemek için yasa tasarısı ve teklifleri üzerinde çeşitli araştırmalar yapmış ve itiraz ettiği noktaları belirlemiştir.†††††††††† Türk-İş bu araştırmaları yaparken kendi içindeki uzmanların görüşlerinin yanı sıra, ICFTU'nun da görüşlerini almıştır.§§§§§§§§§§ Sendikalar Kanunu için itiraz edilen noktalardan öne çıkanlar şunlardır;*****

- Sendikal örgütlenme yapısını belirleyen ve sendika – birlik – federasyon – konfederasyon kurulmasının şartlarını içeren maddeye, güçlü

***** Kemal Sülker, *a.g.e.*, s. 177-178.

†††††††††† Kemal Sülker, *a.g.e.*, s. 173-185.

†††††††††† Canan Koç, Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları Yayın No: 16, 1976, s. 105; Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar*, İstanbul, Ataol Yayıncılık, 1992, s. 144.

Cumhuriyet Senatosu'ndaki Sendikalar Kanunu görüşmelerinde YTP adına söz alan senatör Ahmet Nusret Tuna konuşmasında Türk-İş'in yasama sürecinde bütün milletvekillerine kanunların içeriğine yönelik raporlar hazırlayarak sunduğunu belirtmiştir. Bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, C.12, 82. Birleşim, 28.06.1963, s. 344.

§§§§§§§§§§ “ICFTU – Tasarılar Hakkında Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.5, 1963, s. 12-14.

***** “Türk-İş'in Sendikalar Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.1, 1963, s. 10.

Söz konusu kanunlar toplu sözleşme ve grev gibi temel hakları güvenceye aldığı ve daha önceki kanunlara nispetle sendikaların faaliyet alanını genişlettiği için genel olarak olumlu karşılanmıştır. Nitekim sendikal hareketin temel önceliği de bu hakların tesisi olduğu için; anayasada sağlanan hakların kanunlaşması için eylemler düzenlenirken, yasaların diğer ayrıntılı hükümlerine ilişkin taleplerde fazla ısrarcı olunmamıştır.

5. 274 ve 275 Sayılı Kanunların Genel Değerlendirmesi

274 sayılı kanun, 5018 sayılı kanunun getirdiği birçok sınırlamayı kaldırmakla birlikte aynı zamanda sendikalaşmanın artmasını ve sendikaların güçlenmesini sağlayacak yeni düzenlemeler getirmiştir. 274 ile birlikte yasal olarak sendikalaşabilir işçi kitlesi genişlemiş, sendikaların siyaset yasağı esnetilmiş ve sendikaların uluslararası kuruluşlara üyeliğinin önündeki engeller kaldırılmıştır. Bununla birlikte sendikal örgütlenme, sendikalara üyelik ve sendikaların faaliyetleri güvence altına alınmıştır. İçerdiği ayrıntılı hükümler sebebiyle içinde bazı kısıtlamaları da barındıran 274 sayılı kanun bir önceki kanunla kıyaslandığında özgürlükçü bir kanun olarak nitelenebilir. Nitekim sendikaların kanuna ilişkin eleştirilerinde de görüldüğü üzere, kanun sendikal hakları zedeleyecek esaslı sınırlama ve yasaklar içermemektedir.

275 sayılı TİSGLK grev hakkını sağlaması ve toplu iş sözleşmesi hakkını genişletmesi bakımından önemli bir kanundur. Bu bağlamda 275 sayılı kanun işkolu düzeyinde toplu sözleşmeyi düzenlemesi toplu sözleşme hakkının genişletilmesi ve çok düzeyli pazarlığın mümkün hale gelmesi bakımından önemlidir. İşkolu düzeyindeki toplu sözleşme aynı zamanda iş kolu düzeyindeki grevi de mümkün hale getirmiştir. Hak grevinin güvence altına alınması da, grev hakkını genişleten diğer bir husustur. TİSGLK grev hakkını tanımakla birlikte içinde bir takım kısıtlama ve yasaklamayı barındırmaktadır. Grev hakkı şekil bakımından (siyasi grev, dayanışma grevi, genel grev) ve mekan bakımından (noter işlerinde, Milli Savunma Bakanlığı ve Jandarma Genel Komutanlığınca işletilen işyerleri vs..)

Türk-İş 24 Temmuz işçi bayramı ilan etmesine karşın TİP “matem günü” ilan etmiştir. Tüm kurucuları sendikacı olan TİP’in bu günü “matem günü” ilan etmesi, sendikaların kanuna bakışının yekpare olmadığını göstermektedir. Fakat belirtmek gerekir ki; bu dönemde Türk-İş sendikal örgütlenme açısından ana akım hüviyetini sürdürmektedir.

Bkz. Cahit Talas vd., *a.g.e.*, s. 75; Aziz Çelik, *Vesayetten Siyasete Türkiye’de Sendikacılık: 1946-1967*, s. 376.

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesiyle birlikte, 1950'lerde belli bir dinamizm kazanmış sendikalar, Anayasada belirlenmiş olan grev hakkının bir an önce yasal düzenlemeye kavuşması için grevler, eylemler, mitingler ve lobi faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu faaliyetlerden en dikkat çeken 100 bine yakın işçinin katıldığı ve tek gündemi bir an önce grev hakkını sağlayan düzenlemelerin yapılması olan Saraçhane Mitingidir. Bununla birlikte çalışma yaşamı ile ilgili sebeplerle yapılan fakat dolaylı olarak grev hakkının düzenlenmesine yönelik mesajlar taşıyan grev ve grev dışı eylemler gerçekleştirilmiştir. Bu eylemler ve grevler elbette dönemin koşulları içinde askeri yönetimin belirlediği sınırlar çerçevesinde ve yeni siyasi düzene bağlılığın güçlü bir şekilde vurgulanması yoluyla yapılabilmektedir.

Sendikalar, kanunlara yönelik meclis görüşmelerinin yapıldığı süreçte milletvekillerini ve hükümeti etkilemeye dönük araştırmalar yapmış, görüş, öneri ve eleştirilerini meclise taşımaya çalışmıştır. Bu anlamda Türk-İş, muhalefet milletvekillerinin meclisteki tavırlarını etkilemede başarılı olabilmektedir. Fakat Türk-İş'in meclise taşıdığı görüş, öneri ve eleştiriler kanunlarda karşılığını büyük ölçüde bulamamıştır.

Meclis görüşmelerinde; kanun tasarılarını hazırlayan hükümet görevlileri ve Çalışma Bakanı, tasarıya ilişkin getirilen eleştirilerin birçoğunda 1963 kanunlarıyla getirilen sosyal hakların sınıf mücadelesi olmaksızın devlet tarafından Türk işçisine verildiğini vurgulamıştır. Bu vurgunun altında yatan temel saik, bir taraftan daha ileri taleplerin önünü kesmek iken diğer taraftan darbe sonrası inşa edilen yeni siyasi düzene meşruiyet kazandırmaktır. Nitekim Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde de kimi güçlü kimi zayıf olmak üzere bütün milletvekili ve senatörler bu meşruiyete vurgu yapmışlardır.

Sendikaların, hükümet görevlilerinin ve muhalefet milletvekillerinin ortak paydada buluşturan husus yeni siyasi düzene bağlılık ve toplu sözleşme ve grev hakkının kabulü idi. Yasalar Anayasadaki ilkelerle bağlı olmak zorunda olduğu için, toplu sözleşme ve grev haklarına ilişkin mutabakatın oluşması son derece doğaldır. Söz konusu mutabakata konu olan hakların belirlendiği 1961 Anayasasının hazırlandığı Kurucu Meclis her ne kadar altı sendikacıyı bünyesinde barındırsa da, bu Anayasanın temel ilkelerinin belirlenmesinde yeni siyasi düzeni tesis eden darbecilerin belirleyici rol oynadığı gerçeğini değiştirmemektedir. Fakat bu 1950'lerden itibaren ivme kazanan sendikal dinamizmin tamamen etkisiz olduğu anlamına gelmemektedir. Yeni siyasi düzen ihtiyaç duyduğu toplumsal

meşruiyet arayışında Demokrat Parti dönemini karanlık bir dönem olarak tanımlanmış ve büyük ölçüde bu dönemle hesaplaşmak üzerine bir söylem geliştirmiştir. Bu noktada 1950’lerde grev hakkı talebine ilişkin oluşan sendikal dinamizm, darbecilerin toplumsal meşruiyet arayışıyla kesişmiştir.

KAYNAKÇA

Millet Meclisi Tutanakları; Cumhuriyet Senatosu Tutanakları

Çelik Aziz, “ 50. Yılında 274-275 Dersleri”, <http://azizcelik.org/2013/07/27/50-yilinda-274-275-dersleri/>, (Çevrimiçi), 25.04.2015.

Çelik Aziz, “Türkiye’de 1960 Sonrası İstihdam ve Ücretliler”, https://azizcelik2013.files.wordpress.com/2013/10/tc3berkiye_de-1960-sonrasc4b1-istihdam-ve-c3bccretliler.pdf , (Çevrimiçi), 15.04.2015.

Çelik Aziz, *Vesayetden Siyasete Türkiye’de Sendikacılık: 1946-1967*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Dereli Toker, *Aydınlar, Sendika Hareketi ve Endüstriyel İlişkiler Sistemi (Genel Olarak Türkiye’de)*, İstanbul, 1975.

Fişek Kurthan, *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi ve İşçi Sınıfı*, Ankara, Doğan Yayınları, 1969

Güzel M. Şehmus, *Türkiye’de İşçi Hareketi: 1908-1984*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1996.

“ICFTU – Tasarımlar Hakkında Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.5, 1963.

İleri Ülkü, *Türkiye’de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri*, Ankara, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Eğitim Yayını - Yayın No: 62, 2009.

“İşçi Bayramı”, *Türk-İş Dergisi*, S.5, 1963.

Koç Canan, Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, Tüm İktisatçılar Birliği Yayınları Yayın No: 16, 1976.

Koç Yıldırım, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihinden Yapraklar*, İstanbul, Ataol Yayıncılık, 1992.

Koç Yıldırım, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Tarihi: Olaylar ve Değerlendirmeler*, Ankara, Yol-İş Sendikası Yayınları, 1996.

Koç Yıldırım, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.

Koçak M. Hakan, “İşçi Hareketinin Örgütsel ve Ölçeksel Strateji Bağlamında İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Örneği”, *Çalışma ve Toplum*, 2014, S. 43, ss. 53-102.

Koçak M. Hakan, Aziz Çelik, “Türkiye İşçi Sınıfının Ayağa Kalktığı Gün: Saraçhane Mitingi”, *Sınıf Sendika Siyaset – Türkiye Emek Tarihinden Kesitler*, Derleyenler: Ahmet Makal-Aziz Çelik-M. Hakan Koçak, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.

Makal Ahmet, *Ameleden İşçiye*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Millioğulları Özgün, *Türkiye’de 1960-1980 ve 1980-2005 Dönemlerinde Grev Hareketlerinin Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi S.B.E.), Ankara, 2007.

“Olaylar – 5’inci Genel Kurul”, *Türk-İş Dergisi*, S.11, 1964.

“Sendikalar Kanunu Tasarısının Son Şekli Üzerinde Türk-İş’in Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.2, 1963.

Sülker Kemal, *Türkiye’de Grev Hakkı ve Grevler*, 2. Baskı, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004.

Talas Cahit, Sait Dilik, Alpaslan Işıklı, *Türkiye’de Sendikacılık Hareketi ve Toplu Sözleşme – İktisadi Yönleriyle*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1965.

“Toplu Sözleşme – Grev ve Lokavt Hakkında Türk-İş’in Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.1, 1963.

“Türk-İş’in Sendikalar Kanun Tasarısı Hakkındaki Görüşü”, *Türk-İş Dergisi*, S.1, 1963.